

PRÓDER ISTVAN

Csűrös Zoltán (1901-1979) és tanszéke kapcsolatai az iparvállalatokkal

Az ankét célja, hogy a fogyasztó szempontjából vizsgáljuk a tudomány eredményeit. „A természettudományos ismeretek felhasználója és fogyasztója az ipar is” – mint fogalmazznak az ankét szervezői, mert alkalmazza a tudományos eredményeket. Az ismeretek alkalmazása úgy valósulhat meg, ha a fogyasztó és szolgáltató, esetünkben az ipari/vegyipari vállalatok és a tudományos intézet/egyetemi tanszék között megfelelő kapcsolat alakul ki. A szerző egy kiváló magyar tudós, egyetemi tanárnak, az MTA tagjának, Csűrös Zoltán professzornak a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Vegyészeti Múzeumában őrzött hagyatékából idéz példákat az ilyen kapcsolatokra.

A tudományos intézmények és az ipar kapcsolataira számos példát találunk mind a külföldi, mind a hazai ipartörténetben. 1948-ban a Magyar Kémikusok Lapja III. évfolyamának 4. számában jelent meg egy cikk CSÜRÖS ZOLTÁN professzor tollából, amely a tudományos kutatás és az ipar kapcsolatával foglalkozik (1. kép). Ebből idézzük a következőket:

„Hazánkban sem hiányoztak az ipar és a tudományos intézetek részéről az együttműködési törekvések. A Műegyetem és a Tudomány Egyetemek neveltjei új iparágakat alapítottak az elmúlt évtizedekben. Iparunk fejlődése főleg a tudományos elvek gyakorlati megvalósításának volt köszönhető. Lehet-e méltóbb bizonyítéka az ipar áldozatkészségének, mint az, hogy az Egyesült Izzó egyetemi intézetet alapított, az Atomfizikai Tanszéket s hogy a textilipar egyik vezető vállalata, a Goldberger-cég vele egyidőben létesítette a Textil-kémiai tanszéket, mindkettőt a Műegyetemen.”

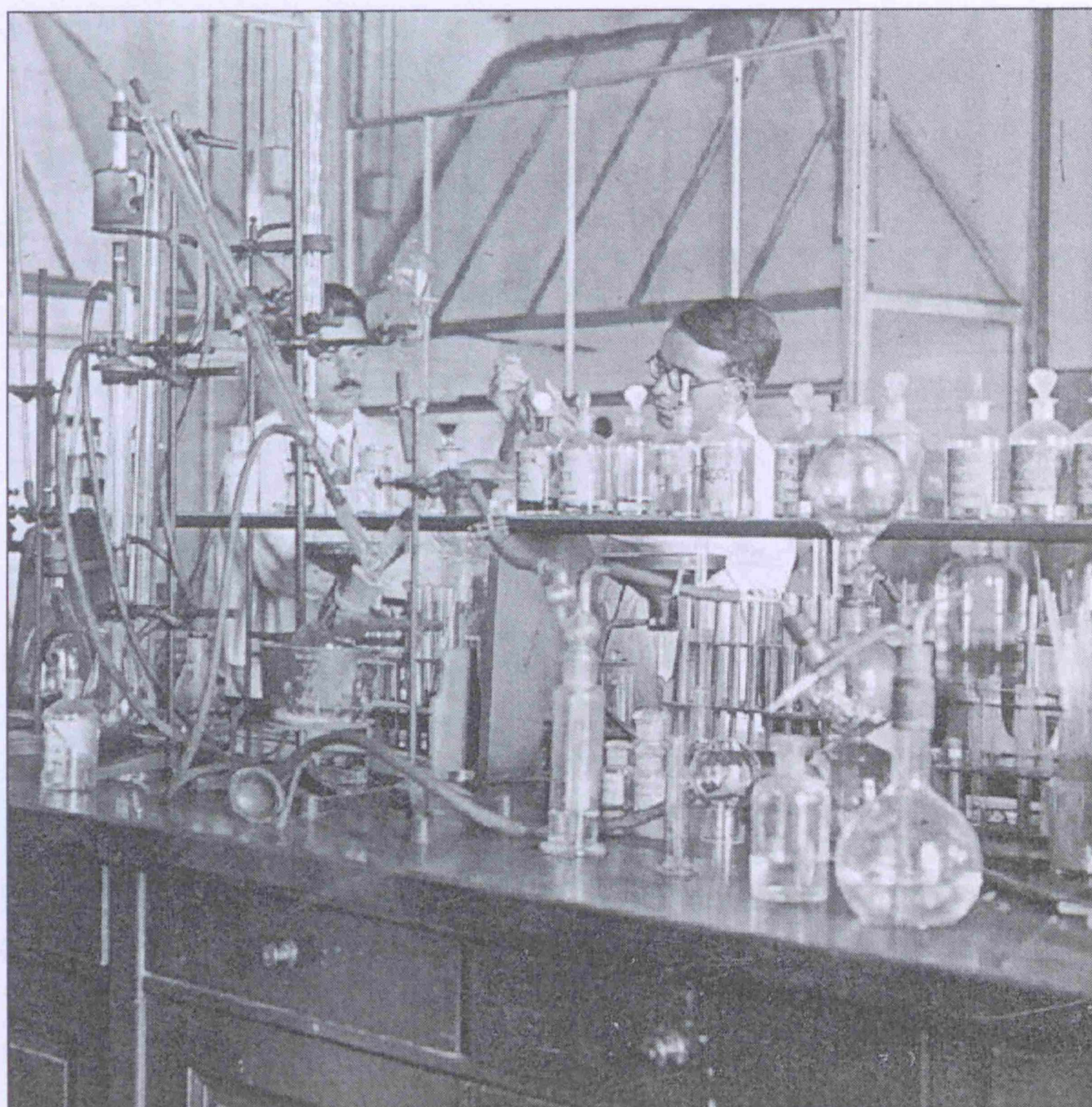
Ez a cikk adta az ötletet az előadáshoz több okból is. Egyrészt a Goldberger céggel maga CSÜRÖS ZOLTÁN létesítette a kapcsolatot, másrészt az ismert és híres Zemplén tanszéknek – amelynek CSÜRÖS ZOLTÁN is oktatója volt 1924 és 1938 között – voltak iparvállalati kapcsolatai, így a Chinoinnal, a Flóra gyárral, a budapesti Bayer és Társa gyárral.

ZEMPLÉN GÉZA (1883-1956) VARGA JÓZSEFFEL (1891-1956) együtt szakértői véleményt adott a dorogi szénfeldolgozáshoz is. CSÜRÖS ZOLTÁN a Zemplén tanszéken kialakított ipari kapcsolatait a Műegyetem Textilkémiai Intézetében, majd névváltozása után a Szerves Kémiai Technológiai Intézetében folytatta és bővítette.

Múzeumunk CSÜRÖS ZOLTÁN hagyatékát külön gyűjteményként kezeli és több száz dokumentum közül választottuk ki az iparvállalatoknak a tanszékkal kötött megállapodásait, a tanszéki szakvéleményeket, recepteket. A szerződések, hivatalos megállapodások szakmai tartalmukon túl, a szolgáltató-fogyasztó viszony mellett bepillantást engednek történelmünk és ipartörténetünk nehéz és sokszor szomorú eseményeibe is.

Picture 1. Zoltán Csűrös
1. kép Csűrös Zoltán

2. kép Csűrös Zoltán (szemüvegben) a Csűrös-laborban
 Picture 2. Zoltán Csűrös (wearing spectacles) in the Csűrös laboratory

CSÜRÖS ZOLTÁN tehetséges, szorgalmas tanuló volt, egyetemi munkássága pedig a tehetséges kutató és kiváló oktató pályáját példázza. (2. kép)

A Műegyetemre 1920 szeptemberében iratkozik be, vegyészmérnöki oklevelét 1924-ben kapja meg kitűnő minősítéssel. Hallgatói korában több díjat nyer el, többek között 1923-ban a Szőnyi Paulina-féle jutalom díjat, 1924-ben az Ilosvay-Daday-féle szigorlati díjat. 1925-ben a Magyar Mérnök és Építészegylet Fábíán-jutalomdíját.

1924 júliusában a Műegyetem Szerves Kémiai Intézetébe kerül, mint ZEMPLÉN GÉZA magán asszisztense. Ugyanott 1925-től tanársegéd, majd 1928-tól adjunktus. 1938-ban az újonnan létesített Textil-kémiai Tanszék vezetőjeként nyilvános rendkívüli tanárrá

nevezik ki, majd 1940-ben nyilvános rendes tanári kinevezést kap. Intézetét 1947-ben Szerves Kémiai Technológiai Intézetté szervezik át. A Középiskolai Tanárképző Intézet megbízásából 1930-35 között szerves kémiai előadásokat tart a Tudományegyetemen. Az Állami Műszaki Főiskola textil-vegyész tagozatán Appretura címen tart előadásokat két féléven át, ugyanott a Szerves Kémiai Tagozat vezetője.

Az MTA levelező tagja 1946-ban, rendes tagja 1951-ben, az MKE elnöke, a Gépész és Vegyészmérnöki Kar dékánja 1943/44-ben, prodeánja 1944/45-ben. A Műegyetem rektora 1946-1949, majd 1957-1961 között.

Az 1. táblázatban a Textilkémiai Tanszék, illetve Szerves Kémiai Technológiai Intézet ipari kapcsolataiból tüntettünk fel egy válogatást.

1. táblázat

DR. CSÜRÖS ZOLTÁN ipari kapcsolataiból

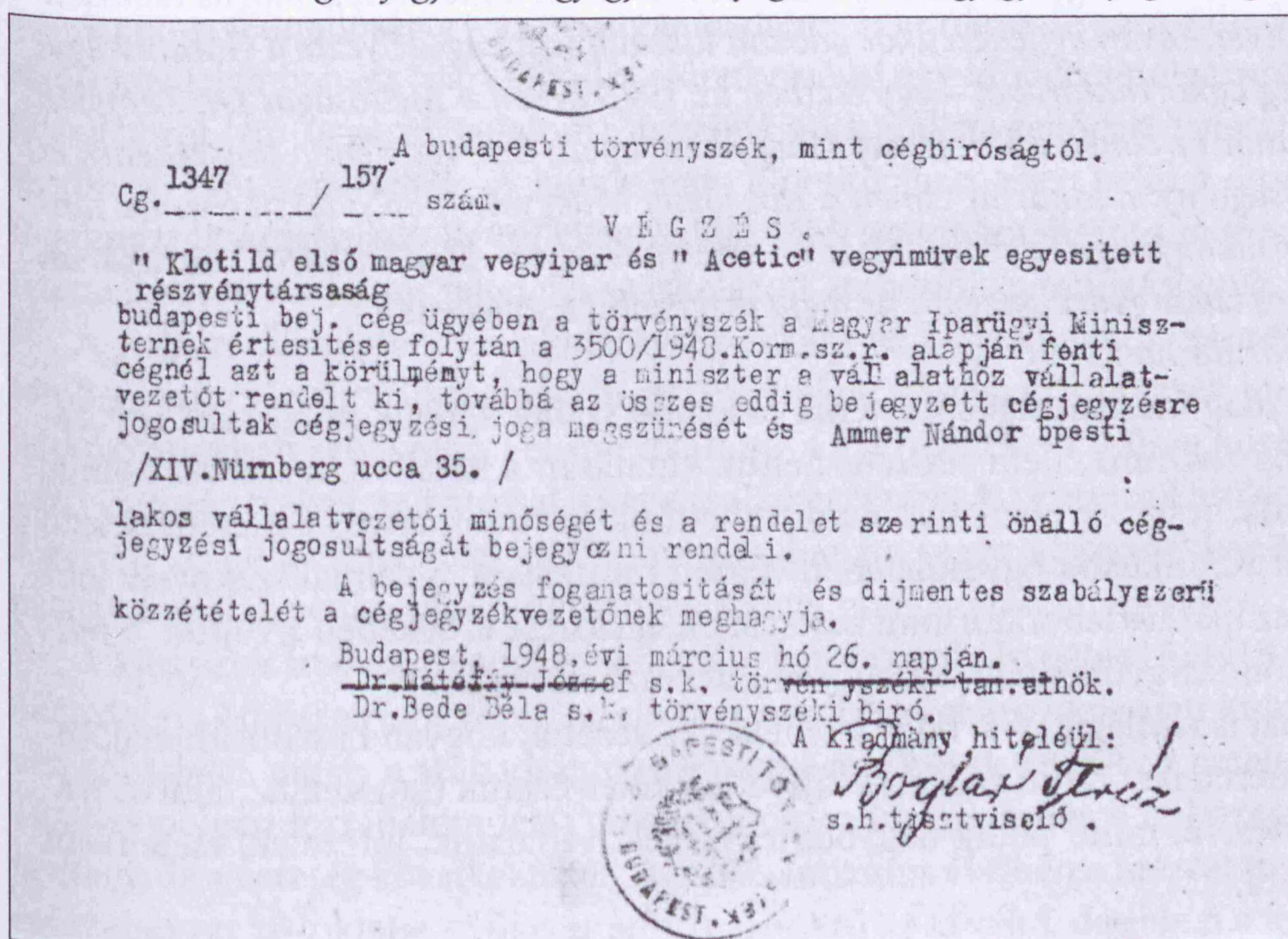
Sorszám	Iparvállalat	Időpont	Megjegyzés
1.	„Klotild” Első Magyar Vegyipar és „Acetic” Vegyiművek	1944	Államosítási irat is
2.	Első Magyar Papíripar Rt.	1942	
3.	Tres Gyógyszer Vegyészeti Ipari- és Kereskedelmi Rt.		
4.	Goldberger és Fiai Rt.	1939– 1942	Magánlevelezés is
5.	„Palik és Társai” Gyógyszer és Vegyészeti Gyár Kft.	1947	
6.	Magyar Viscosa Rt.	1941– 1946	Államosítási irat is
7.	Nemzetközi Fém- és Vaskereskedelmi Rt.	1946– 1951	
8.	Ipari Robbanóanyaggyár Rt.	1944	

9.	„Pannónia” Báranybörnemesítő és Kereskedelmi Rt.	1942	Kísérleti leírás
10.	Standard Villamossági Rt.	1941	
11.	Salgó-Tarjáni Kőszénbánya Rt.	1939– 1940	
12.	Hungária Gumigyár	1943	
13.	Humán Gyógyszervegyészeti Kft.	1946	
14.	SERVITA Gyógyszergyár és Vegyipari Rt.	1946	
15.	Dohányjövédéki Központ Igazgatósága	1946	
16.	HANIL Szintetikus Vegyitermék Kft.	1948	
17.	Textilipari Központi Kutató Laboratórium		
18.	Papíripai Kutató Intézet		
19.	Műanyagipari Kutató Intézet		
20.	Magyar Ruggyantaárugyár Rt. és Magyar Vegyiművek Rt.	1941	
21.	Szerves Vegyipari Kutató Intézet	1950– 1953	
22.	Czukur László „Apostol” Gyógyszertár		
23.	Schering AG Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt.	1942	Szakértői vélemény
24.	Szerves- és Gyógyszervegyészeti Központ	1949	

A kapcsolatok részleteiről megrendelések, szakvélemények, hivatalos, - esetenként magán levelek adnak tájékoztatást. A dokumentumok között megtalálhatók az 1947-50 közötti politikai indíttatású szervezeti átalakítások, államosítások végzései, alapítványok megszüntetésének iratai is.

1944. január 3-án kelt a „Klotild Első Magyar Vegyipar és „Acetic” Vegyiművek megbízása, amely szerint: *„Hivatkozással szóbeli tárgyalásainkra ezúttal is igazoljuk megállapodásunkat, melynek értelmében Méltóságod, illetve vezetése alatt álló Textilkémiai Intézet vállalatunknál a kondenzációs és polimerizációs műanyagok gyártása és felhasználása terén felmerülő kérdésekben a tanácsadói tisztet elvállalja...”*

A 3. képen látható végzés (3. kép) azonban már a „Klotild” államosítását jelentette, mert szövege: *„az összes eddig bejegyzett cégjegyzésre jogosultak cégjegyzési joga megszűnését és Ammer Nán-*

3. kép Végzés a „Klotild” Vezetéséről

Picture 3. Decree about the management of the „Klotild” factory on the occasion of its nationalization

dor budapesti lakos vállalatvezetői minőségét és a rendelet szerinti önálló cégjegyzési jogosultságát bejegyezni rendeli.”

Együtműködési megállapodás jött létre a Magyar Viscosa részvénytársasággal 1946-ban (4. kép), a gyárat azonban 1948-ban szintén államosították.

Megszüntették a Goldberger alapítványokat is, amelyek közül a később, 1940-ben létrehozott un. „Jubileumi Alapítvány” többek között „a hazai tudományosság és közműveltség fejlesztése, valamint a magyar textilkémiai ipar számára hazai műegyetemen tanult és magyar oklevéllel rendelkező szakemberek minél tökéletesebb kiképzésének elősegítése” céljából jött létre. Magát a Goldberger-gyárat 1948. március 26-án államosították. Az Arany János utcai központot az államosított Goldberger Nemzeti Vállalat kettéválasztása után, 1950. december 31-én megszüntették. A tisztviselőket és irodai alkalmazottakat a vállalat óbudai és kelenföldi épületeibe helyezték át.

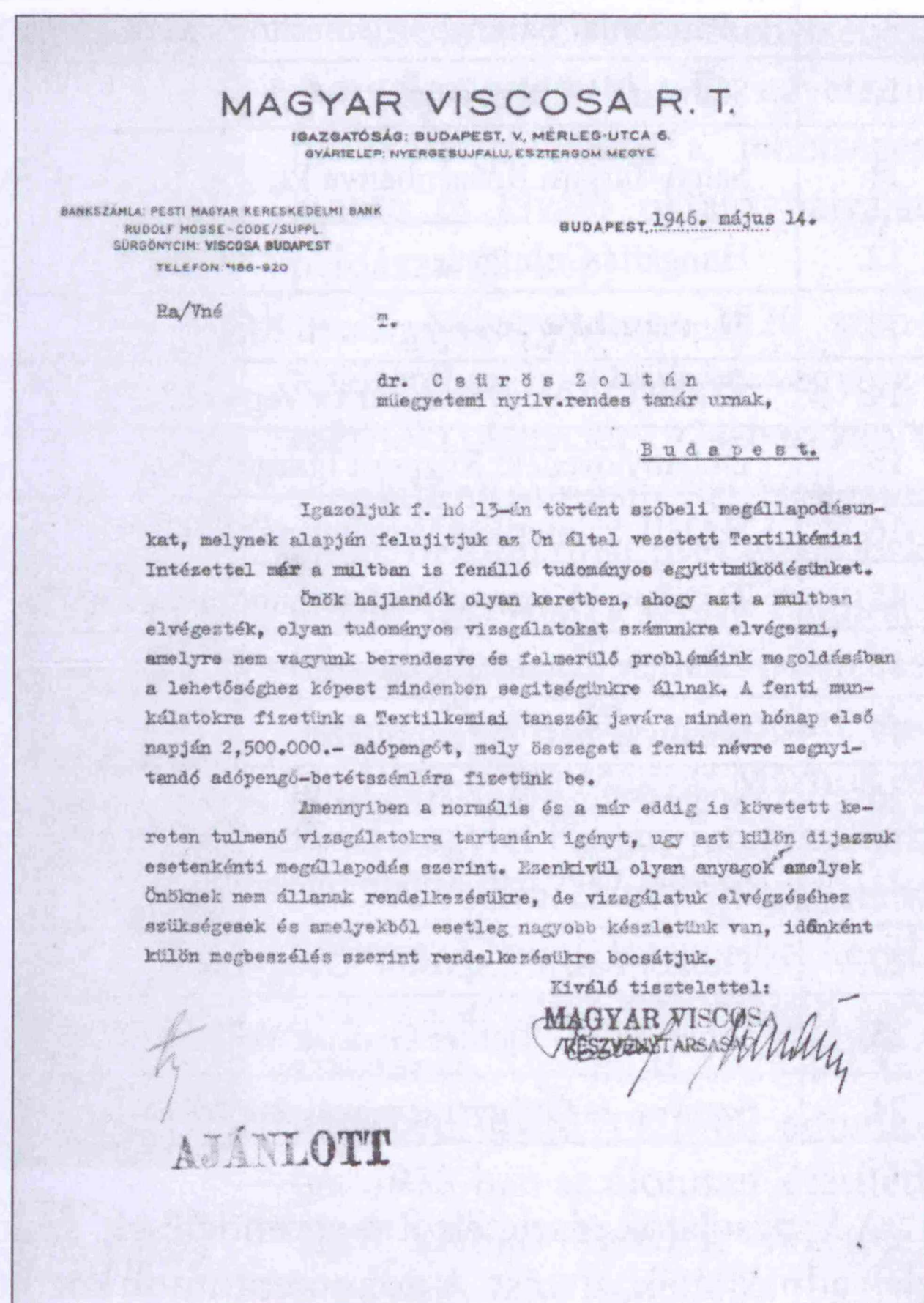
Kisebbségi megrendelésekre recepteket is összeállítottak a Szerves Kémiai Technológiai Intézetben. Az arckenőcs, fagykenőcs, krumplicukor készítésére, a selyemfehérítésre, széntetraklorid tisztításra alkalmas módszereket az Intézet fiatal munkatársai dolgozták ki.

Az alábbiakban részletet közlünk egy cukorgyári ellenőrző jegyzőkönyvből, amely a személyes kapcsolatokon túl jellemző azokra a viszonyokra, amelyek a háborúk idején alakulnak ki és amelyekben remélhetőleg soha többé nem lesz részünk. „Hivatalosan igazolja alulírott ellenőrzés azt, hogy a Nagyméltóságú M. Kir. Pénzügyminisztérium 221811/1942 sz. alatt leadott magas rendelete alapján 50-50 kg, azaz: Ötven-ötven kg fehércukor adózott kiszállítást engedélyezte a Garamvölgyi Cukorgyár r.t. oroszai cég cukorraktárából – egy esetben az 1943 évben – Méltóságos Dr. Zemplén Géza műegyetemi ny. r. tanár úr címén a Kir. József Műegyetem bpesti Szerves Kémia tanszékének és Dr. Csűrös Zoltán öméltósága ny. r. tanár úr címén a Kir. József Műegyetem bp.-i textil chemia tanszékének, s nevezett cukormennyiségnek elszállítását az erre vonatkozó „Eladási bárca” birtokában - nagyságos Hegedűs Lajos cukorgyári igazgató úr fogja eszközölni személyesen.

Oroszán, 1943 évi február hó 21-én”

Csűrös professzor gazdag munkásságából a téma és az idő szabta keretek miatt csak egy nagyon kis területtel foglalkozhattunk, nem részletezhettük kutatásait a katalízis, a szerves kémia, a műanyagkémia, a lakkok, festékek területén, nem térhettünk ki tudományos ismeretterjesztő tevékenységére, a Magyar Kémikusok Egyesületében végzett munkájára, a kémiai szaknyelv jobbitására tett javaslataira, az ipari és laboratóriumi balesetek megelőzése érdekében gyűjtött tanulságos eseteire, latin közmondás-gyűjteményére, egyetemszervező munkáira.

Mégis ez a néhány adat is rávilágít arra, hogy a tehetséges vezetők hogyan hasznosíthatják tudományos és szakmai ismereteiket mind szűkebb, közvetlen környezetük (tanszékük, tanítványaik) tapasztalatainak bővítésére, mind pedig nagyobb egységek, vállalatok, intézetek, esetenként pedig egész iparágak javára.

4. kép Megállapodás a Magyar Viscosával
Picture 4. Agreement signed with
the Hungarian Viscose Factory